

ASISTENȚA MEDICALĂ BUCUREȘTEANĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A VEACULUI AL XIX-LEA

Ionel Zănescu
Camelia Ene

La începutul veacului al XIX-lea în București existau numai cinci spitale, cu circa 54 paturi. Ele au fost înființate după cum urmează: Colțea (1704), Pantelimon (1752), Dudești (1796), Spiatalul Temniței (1804) și Filantropia (1812), iar din 1838, va intra în funcțiune și spitalul Brâncovenesc.

Documentele bucureștene, mai ales pentru secolul al XIX-lea, ne oferă date prețioase privind organizarea și funcționarea spitalelor, despre medicii de a căror asistență beneficiau, instituțiile care le conduceau, precum și alte date referitoare la dotare, surse de venit, litigii, personal auxiliar, despre dani, bărbieri și spițeri, calamități, etc.

Spitalul Colțea, și de fapt cel mai vechi, este menționat încă din 1800, când domnitorul Alexandru Constantin Moruzi înzestra spitalul cu cinci sălașe de țigani domnești pentru îngrijirea bolnavilor. Cât de important și eficient era acesta, aflăm de la economistul și mineralogul englez Clarke, care afirma în 1802, că edificiul Colței „este folosit în întregime ca un fel de spital Magdalenic”. Se pare că, după 1807, spitalul Colțea a fost distrus de un incendiu. La stăruințele lui C. Caracaș și din porunca lui Caragea Vodă i s-au făcut, în 1817, mari și costisitoare reparații.

În urma reformei sanitare din 5 aprilie 1824, Grigore al IV-lea Ghica a organizat „Departamentul caselor făcătoare de bine”, sub al cărui control a fost pus și spitalul Colțea. Gion, în biografia dr. C.Caracaș, spune că la 1798 spitalul Colțea avea 30 de paturi, domnitorul Alexandru Moruzi mărinind numărul lor la 50. După căderea acestuia, în 1802, epitropii le-a redus iar la 30.

Tot prin intermediul documentelor, aflăm și care era situația în privința personalului medical. Este cunoscut faptul, că începând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în Moldova și Țara Românească, încep să se pună bazele unui serviciu sanitar. Medicii și chirurgii, de obicei străini, cu diplome obținute în apusul Europei, se instalează la București și în alte orașe mari, unde desfășurau o foarte utilă, dar și o destul de mănoasă activitate. Priceperea medicilor noștri este reliefată de generalul rus Langeron, care cunoscându-i pe unii dintre ei, scria „...medicii rumâni au o mare obișnuință să trateze bolile care bântuie această țară și le tămăduiesc cu ușurință.” După mărturia lui Constantin Caracaș rezultă că, la 1824, profesau în București 15 medici cu diplomă. Dintre medicii greci care se bucurau de mai multă faimă prin anii 1780-1790 au fost cunoscuți mai ales doi: Silvestru Filiti și doctorul Dimitrie Caracaș. Doctorul Caracaș a studiat la Halle și Viena. A fost nu numai un întemeietor de spitale, ci și un spirit larg al sfârșitului secolului XVIII.

Un al treilea doctor, foarte cunoscut pe vremea aceea, a fost Constantin Darvari, dintr-o familie aromânească, din Clisura Macedoniei.

La București, începând cu secolul XIX, numărul medicilor crește foarte repede. Astfel sunt menționați: Atanasie Ioanide (1804), Atanasie Xenocrat, Mihail Hristari, medicul lui Alexandru-vodă Suțu, care a murit în timpul revoluției lui Tudor Vladimirescu, cu bănuiala că ar fi fost otrăvit. Hristari a fost și traducător din franțuzește, lui datorându-i-se traducerea lui Brutus de Voltaire. În aceeași perioadă este amintit și dr. Eustratie Rola.

Înainte de a merge mai departe, să pomenim și pe Constantin Caracaș, format la Viena. Cunoscut și sub numele de Constatinachi, Carcaș era și o figură populară pe la noi pe la 1820-1830. El a lăsat o carte, tipărită la tipografia lui Eliade, carte mai rară decât poeziile lui Dimitrie Caracaș. Cartea se intitula „Topografia Țerii Românești și cercetări antropologice privitoare la sănătatea și bolile acestei țări de către domnul medic-filosof Constantin Carcaș. 1830”. Cartea cuprinde numeroase date privind starea sanitară a principatului muntean, dar și știri de natură etnografică și politică.

După 1812, medicii străini din apus, apar din nou în București, în concurență cu medicii greci. Datorită dr. Crăniceanu, se păstrează o bibliografie a lucrărilor relative la medicină în Țările Române, precum și însemnări despre tezele susținute de medicii vremii.

Și la spitalul Colțea au funcționat numeroși medici, documentele reținând numele câtorva. Astfel, aflăm că în vara anului 1834, murind dr. Constantin Filitis, eforia spitalului numește în locul acestuia pe dr. Dimitrie Varthiadi, pe data de 1 septembrie 1834, eforia fiind încredințată „că va ține în bună rânduială căutarea săracilor bolnavi.”

Tot aici îl întâlnim pe dr. Johann Zucker, care în același timp era și „ocârmuitorul averilor casii răposatului Manuc Bei, în presudstviia sa.” (1837).

Eforia spitalului Colțea, preocupată de îngrijirea cât mai atentă a bolnavilor, angajează un nou medic, pe dr. Constantin Marsil, pe care-l anunță că a fost „însărcinat cu căutarea boalelor ce se ating de chirurgie”, fiind convinsă că nimeni nu poate îndeplini această sarcină „cu mai multă destoinicie decât dumneata” (iunie 1849).

Trebuie menționat că medicii nu erau numiți de stat, ca salariați permanenți, ci angajați de instituțiile spitalicești pentru perioada de timp cât aveau trebuință. De exemplu, dr. Dimitrie Varthiadi, despre care am amintit, angajat de eforia Spitalului Colțea pe data de 1 septembrie 1834, în momentul când spitalul a intrat în reparație (1837), i-a fost suspendat postul și abia după mai bine de 4 ani, terminându-se reparația, eforia l-a rechemat pe data de 1 ianuarie 1842. În document se menționează că doctorul avea dreptul să-și reocupe apartamentul pe care l-a deținut în cadrul spitalului. (16 noiembrie 1841).

Marea vornicie a trebilor din lăuntru (Ministerul Afacerilor Interne) era preocupată de sănătatea cetățenilor, urmărind cu grijă aplicarea strictă a regulilor sanitare. Astfel, la sesizarea poliției orașului că „din femeile ce se întorc de la spitale drept tămăduite de boala venerică”, după vizita medicilor de sectoare, se constată că „se găsesc tot în starea ce s-au aflat când s-au trimis la spital”. Ca urmare, se cere eforiei spitalelor să atragă atenția medicilor ce îngrijesc de aceste „pătimașe”, că au cea mai strașnică îndatorire de „a nu slobozi pe acele femei din spital până nu vor fi cu desăvârșire

vindecate”, eliberându-le și o dovadă de starea sănătății. Eforia Spitalului Colțea aduce așadar la cunoștiința dr. Varthiadi, medicul șef, că are obligația să atragă atenția medicilor asupra celor de mai sus. (martie 1844).

Apoi, după aproximativ o lună, Eforia spitalului îi cere dr. Varthiadi să nu elibereze din spital bolnavi nevindecați.

Pe de altă parte, Marea Vornicie, preocupată să nu știrbească autoritatea medicilor de spital, face cunoscut Eforiei Spitalului Colțea și Pantelimon că nu este necesar ca femeile care au suferit de boli venerice și au fost tratate în spital, să nu fie vizitate (controlate) de medicii din sector, spre a nu se „vătâma încrederea de care merită a se bucura doctorii spitalelor” (14 aprilie 1844).

În anul 1839 se întoarce în București – după studii făcute la Paris, din îndemnul lui Kiseleff – doctorul Nicolae Kretzulescu, unul dintre primii medici români. El propune domnitorului Alexandru Ghica înființarea unei școli de subchirurgi (felceri). La 19 ianuarie 1842, Nicolae Kretzulescu este numit profesor al Școlii de mică chirurgie, care-și deschide cursurile în prezența lui Ghica Vodă, la spitalul Colțea, de curând reclădit. Cu această ocazie, Kretzulescu editează un „Manual de anatomie descriptivă” (1843) cu cheltuiala Eforiei, din economiile spitalului Pantelimon.

Manualul este prima lucrare didactică românească de anatomie. Kretzulescu, pentru a pune bazele învățământului practic, cere Eforiei să i se încredințeze sălile spitalului Colțea în care să poată face „școlarilor un fel de clinică”. Cererea fiindu-i respinsă, Kretzulescu demisionează de la conducerea școlii, la 17 mai 1843. După retragerea sa în 1843, școala a funcționat în condiții necorespunzătoare, astfel că în 1848 ea a fost închisă.

Lucrări de popularizare se mai editaseră până atunci, printre ele numărându-se și „Mijloacele și leacurile de ocrotirea ciumei”, tipărită în 1848 de Ștefan Episcopescu.

Data fondării spitalului Pantelimon este destul de controversată. Nicoale Iorga afirmă că spitalul a fost înființat în 1752 de Grigore II Ghica și nu în 1735 sau 1748 cum întâlnim la alți autori. În comparație cu alte spitale, la Pantelimon, erau internați bolnavi de ambele sexe, cu afecțiuni cronice.

Pentru secolul XIX, primul document datează din 12 iunie 1801, din el reieșind faptul că dr. C. Caracaș este numit medic al spitalului. El va depune o neobosită activitate, dar își va pierde viața alături de ciumații pe care îi îngrijea.

În același an, Alexandru Moruzi întărește ca episcop al spitalului pe căminarul Nestor. De la începutul mandatului său, el cere să se facă socotelile de până atunci și sesizează lipsa unui inventar al lucrurilor existente. Cererea lui denotă prudență, ceea ce conduce la concluzia că exista o proastă administrație, socotelile nefăcându-se conform cu realitatea. De aceea, C. Caracaș, arată că din veniturile existente puteau fi îngrijiți nu numai treizeci de bolnavi, ci o sută.

Prin hrisovul său din 22 septembrie 1803, domnitorul Alexandru Ipsilanti, întărește toate daniile și drepturile spitalului Pantelimon. Bogatul polcovnic Panait, cum confirmă un zapis din ianuarie 1805, a lăsat și el o moștenire, împreună cu alte bunuri, spitalului Pantelimon, cu condiția ca din veniturile ei să se adauge zece paturi de bolnavi la cele existente.

Un document din 2 aprilie 1807, dovedește că spitalul primește noi danii. Cu toată averea sa, spitalul cade în sărăcie, fapt ce nemulțumește populația orașului. În aceste condiții, Constantin Alexandru Ipsilanti, îl înlătură pe episcopul Nestor, care se dedase la numeroase abuzuri, mai ales în ceea ce privește veniturile eforiei spitalului.

În perioada 1806-1812, divanul ia o serie de măsuri pentru a-l sprijini printre care numeroasele scutiri din rândul funcționarilor. În 1810, se hotărăște ca spitalul să nu țină mai mult de 20 de paturi, mănăstirea fiind plină de datorii. Mai mult, se recomandă episcopului Predescu să procure medicamente de la spișeria unde vor fi cele mai ieftine. Spitalul nu poate să-i întrețină nici pe cei 20 de bolnavi, încât la 12 martie 1813, Ioan Vodă Caragea semnala grele datorii ale mănăstirii. Incorecta dirijare a veniturilor acestui așezământ, care cu 17 moșii, 13 mănăstiri și un întreg cartier în București, nu putea să țină nici bolnavii orânduși, este elocventă. Este numit episcop Grigore Ghica, urmând imediat unirea spitalului cu cel de la Colțea, sub episcopia lui Nicolae Trăsnea.

Doctorul C. Caracaș, care reușise să îmbunătățească starea sanitară a orașului prin clădirea spitalului Filantropia, nu renunță la îndreptarea situației de la Pantelimon. El reușește, în iulie 1816, să-l convingă pe Ioan Caragea de necesitatea reparării spitalului. Noul spital era compus din trei săli din câte patru stânci și jumătate, care puteau primi câte 10 bolnavi fiecare. Aceștia li se adăugau o cameră de baie, un depozit de medicamente și altul de farmacie.

Uneori setea de bani a administrației spitalului, nemulțumește pe locuitorii din cele 16 mahalale, datorite de ctitorul Grigore Vodă Ghica spitalului Pantelimon. La 17 iunie 1819, domnitorul poruncește mitropolitului să curme abuzurile administrației, oprind în felul acesta și nemulțumirile locuitorilor. Totuși, prezența dr. C. Caracaș la spitalul Pantelimon este rău privită de episcopia spitalului, care reușește să-l înlăture. Grigore Ghica îl înlocuiește cu dr. Apostol Arsache, schimbarea fiind întărită și de domnitorul Alexandru Suțu la 19 iulie 1820.

Evenimentele din 1821 continuă procesul de distrugere a spitalului. Reprezentantul Prusiei la București, Krenchely, informează la 13 aprilie 1822 că spitalul a fost devastat de eteriști, iar după intrarea turcilor în capitală, aceștia l-au ocupat.

Cu toate că, după zaveră, spitalul a fost refăcut și numărul paturilor a crescut la 36, procesul de declin s-a accentuat. Noul domn pământean, Grigore IV Ghica (1822-1828), în loc să ia măsuri de remediere a unor abuzuri, le-a amplificat. Pe motiv că fratele său Mihai Ghica, devenit efor provizoriu al spitalelor în 1827, este lipsit de bani, căminarul N. Trăsnea, episcopul spitalului și favorit al domnului, primește în 4 martie 1827 poruncă de la Grigore Ghica să-i facă o leafă lunară de câte 275 taleri, din averea spitalului.

Perioada regulamentară aduce un nou suflu în viața spitalului Pantelimon. Eforia spitalului este nevoită la 18 noiembrie 1832 să trimită raportul cheltuielilor făcute. Mai mult, asupra tuturor spitalelor se instituie „Controlul Valahiei”, care întreprinde cercetări atente asupra socotelilor celor trei spitale. În toamna anului 1832, N. Trăsnea devenit între timp directorul spitalelor orașului, este invitat să justifice sumele încasate cu acte doveditoare.

Comparând cheltuielile spitalului Pantelimon cu cele de la Colțea, observăm că primul făcea economii mari la medicamente, dar nu se zgârcea când era vorba de fastuoase praznice sau executarea portretelor ctitorilor Ghiculești.

Spitalul nu primea niciodată nici un bolnav în plus față de numărul de paturi stabilite, iar dacă vreun nenorocit este adus acolo de către creștini miloși este „gonit fără milă, dacă nu este vreun pat liber”. Totuși dacă la spitalul Pantelimon, numărul paturilor a crescut de la 30 câte erau în 1833, la 66 în 1843, suma repartizată pentru hrana zilnică a bolnavilor a scăzut de la 33 parale în 1840, la numai 23 în 1844.

Ca și pentru spitalul Colțea, Comisia Bisericească încheie în anul 1848, condică de venituri și cheltuieli ale spitalului Pantelimon pe 14 ani în urmă (1832-1846), precum și pentru Spitalul de Nașteri pe primii săi opt ani de existență. Spitalul Pantelimon, la 1848 avea în posesie: 19 moșii, baia din Șelari cu prăvăliile din jur, dijma sării de la Ocnele Mari și 10 schituri. Același spital, avea închiriată cu 800 taleri pe an, baia de la Curtea Veche. Baia era proprietatea spitalului și era destul de bine înzestrată și organizată, cu inventar complet. (23 aprilie 1826). Baia era închiriată pe trei ani unui anume Gheorghe Constantin.

Din necesitatea de a mări localul spitalului sau de a mai crea noi venituri, Eforia spitalelor cumpără imobile. Putem cita astfel cumpărarea, prin mezat, de la serdarul Ioan Jianu a caselor „cele mari din mahalaua Radului Vodă cu locul și grădina lor, pe seama spitalului Sfântului Pantelimon”.

La 17 iunie 1832, se menționează într-un document că spitalele Pantelimon, Colțea și „Iubirea de Oameni” s-au înzestrat cu vase metalice (din cositor) de la fabricantul Drexler. Primele cheltuieli pentru aparate medicale apar în 1841. Un document eliberat de Obșteasca Adunare, din 1848, menționează, că în urmă cu șapte ani, s-au cheltuit 5.313 lei pentru „cumpărarea instrumentelor chirurgice necesare”. Cam în aceeași perioadă, se întocmește un regulament de funcționare al spitalului, cu obligațiile și drepturile medicilor și ale personalului de serviciu.

În afară de spitalele militare, temporare și permanente, în prima jumătate a secolului al XIX-lea iau ființă câteva importante așezăminte spitalicești, precum „Iubirea între oameni”- Filantropia, conceput de C. Caracaș ca o instituție civilă, scoasă de sub tutela boierească sau arhierească, Spitalul Brâncovenesc și Maternitatea, acesta din urmă având alături și o școală de moșit.

În legătură cu spitalul „Iubirea de oameni”, dar cunoscut până în zilele noastre ca spitalul Filantropia, părerile sunt împărțite în legătură cu data înființării. După unii cercetători spitalul ar fi fost deschis în 1810, după alții în 1811-1813, sau chiar în 1815. Cert este faptul că el a fost ridicat la marginea orașului, pe locul unde până în 1810 a funcționat Spitalul „nememicilor”. Generalul Kutuzov, comandantul militar al Bucureștilor, a adus personal o însemnată contribuție la clădirea spitalului Filantropia, împreună cu medicul român C. Caracaș; iar banul Grigore Băleanu și-a dat concursul din punct de vedere material.

Regulamentul viitorului spital, a fost întocmit încă din 1812, de o comisie formată din C. Caracaș, Constantin episcopul Buzăului, Grigore Brâncoveanu și Giani Orășanu. Acest regulament al spitalului, este primul de acest fel din Țara Românească.

În 1815, spitalul avea 20 de paturi, în 1833 doar 25 paturi, iar în 1834 numărul lor s-a ridicat la 37. În 1842, I. Iakovenko care a vizitat spitalul, însoțit de dr. C. Caracaș, admira ordinea și curățenia. Tot el ne mai relatează că așezământul avea deja

70 de paturi și se întreținea dintr-un venit anual de numai 32.000 de lei, prilej de a aminti că Pantelimonul și Colțea, deși aveau un buget aproape dublu, adăposteau abia jumătate din numărul bolnavilor internați la Filantropia.

De fapt, numărul de paturi pentru bolnavi era relativ, în funcție de veniturile încasate de spital. Spre exemplu, Divanul domnesc cercetând socotelile prezentate de ceaușul Amza pentru anii 1821-1823 și constatând că cheltuielile anuale sunt mai mari decât veniturile, îi recomandă economii serioase, să nu funcționeze cu mai multe paturi decât îi este venitul și să caute să plătească și din datoriile pe care le are; dar să încaseze și sumele pe care le are de primit de la unele persoane.

La data de 13 august 1823 epitropia spitalului, pentru crearea de noi venituri, vinde dreptul de vinărici din județele Buzău, Saac, Olt și Mehedinți medelnicerului Ioan Dârzeanu pentru 2.100 taleri. Se vede însă că vânzarea n-a fost corectă, fiindcă, numai după o săptămână, Dârzeanu îl revinde vornicului Mihalache Manu, cu suma de 3.300 taleri obținând un beneficiu de 1.200 taleri. Pentru ca noul arendaș al vinăriciului să-și poată încasa „milele de vinărici” domnitorul Grigore Ghica poruncește, la 16 august 1832, ispravnicilor și taxildarilor din județele respective să dea „ajutor orânduitului acestuia a nu i se face vreo zăticnire”. Pentru Spitalul „Iubirea de oameni” fiind relativ nou și neînregistrat, ca celelalte, cu nenumărate moșii și venituri se găseau oameni care-i sar în ajutor, făcându-i diferite donații. Așa este cazul lui Scarlat Mihăilescu fost mare lofofăt care prin actul întărit de mitropolitul Grigore (20 septembrie 1825) îi dăruiește moșia Toporul din județul Vlașca, ca toți cei bolnavi să-și afle în acest spital „milă și căutare, iar noi, în ceialtă viață mântuire”. El roagă pe membrii familiei (care de altfel semnează că sunt de acord), precum și pe toate rudele lui ca „să nu să ispitească cândva cu vreo pricină a o înstreina, ci mai vârtos să se silească, cât va fi prin putință, totdeauna a o întări”. Pentru conducerea spitalului pune condiția ca sub nici o formă (vânzare, schimb, etc) să nu înstrăineze această moșie, iar „cel care va îndrăzni, copiii lui să moară de foame”.

Spitalul primea venituri destul de mari și din partea unor corporații de meșteșugari. Un document din 7 iulie 1832 menționează că spitalul urma să primească de la „fabricanții basmagii”, suma de 22.000 taleri, sumă restantă pe anii 1828-1831.

În 1832, un nou proiect prevedea ca spitalul Filantropia să fie dotat cu 200 de paturi cu câte două caturi; lucru ce nu se va realiza decât în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În același an, spitalul se profilează numai pentru „bolile cele iuți” și nu pentru boli cronice.

În 1834, practicau în Muntenia 27 de doctori în medicină și 15 magiștrii-patroni în chirurgie și obstetrică. Era o mare lipsă de personal auxiliar, simțită îndeosebi în asistența la nașteri. Această problemă a preocupat elementele înaintate ale burgheziei și pe unii medici cu vederi înaintate.

Spitalul de nașteri și moșit de sub conducerea dr. Iosef Sporer, a fost ridicat de către marele ban Mihalache Ghica, care i-a asigurat veniturile din prinosul averilor spitalului Pantelimon. În regulamentul său, pus în aplicare la 14 martie 1834, se menționa, printre altele, că „se va fonda la București, pe un loc al Sf. Pantelimon, un spital în care

se vor primi femeile sărace, care vor veni să se ușureze”. Dar abia în sепembrie 1837 au fost cumpărate din „prisourile spitalului Pantelimon, casele dumnealui serdarului Jianu, de supt Radu Vodă” cu 40.000 lei.

Pana profesorului Genilie descrie localul spitalului ca fiind așezat într-un loc „plin de liniște și aer curat; în dos și alături de șerpuieste ocolindu-i dulcea Dâmbovița; din față-i pe o altă movilă străjuiește cu înaltele-i turnuri marea mănăstire Radu Vodă; alături mai spre răsărit, pe o movilioară privighează biserica lui Bucur, întâiu urzitor al Bucureștilor; înăuntru o grădină cu un pomet nemărginit vederii, însărcinate cu roduri ce mai atingând pajiștea verduii destinsă, hrănesc și veselesc impozantă și sublimă, cu o curățenie desăvârșită și o podoabă prea simplă și priincioasă”.

Odată cu înființarea așezământului a fost aprobat și regulamentul spitalului și al Școlii pentru învățarea moașelor. Ambele instituții au fost puse sub conducerea lui Iosif Sporer, chirurg și mamoș. Ele au început să funcționeze în august 1839, cu 12 paturi, sub numele de „Institutul de naștere și școala de moșit”. Spitalul de naștere și școala de moașe – o primă formă de învățământ medical elementar în București – erau administrate de epitropia spitalului Pantelimon, din veniturile căreia aveau să fie întreținute, așa cum prevăzuse regulamentul asupra spitalelor din 1832.

Spitalul de ciumați de la Dudești a fost înființat în 1796 de Alexandru Moruzi. Nicolae Iorga, în lucrarea „Istoria românilor în chipuri și icoane” afirmă că spitalul ar fi fost ridicat în 1808 de către Mihai Suțu în scurta lui domnie. El cuprindea un local cu 15 camere pentru „prostime” și un altul cu rezerve. Tot acolo era și un lazaret cu 40 de odăi și 12 căsuțe pentru izolarea contaminațiilor.

Despre spitalul de ciumați de la Dudești, știrile sunt mai puține. Cu toate că spitalul a fost mai puțin folosit, cu excepția perioadei epidemiei de ciumă din 1813-1814, era cel mai mare așezământ spitalicesc din București. Domnitorii, de teamă de molipsire nu au afectat spitalul internării bolnavilor obișnuiți.

Din lipsa fondurilor, domnitorul Grigore Ghica, cere, la 17 martie 1825 boierilor să chibzuiescă de la ce instituție de stat pot găsi suma de 35.000 lei pentru repararea spitalului Dudești. Boierii prin anafora, arată că atât Casa datoriilor cât și Casa școalelor, în sarcina cărora cad reparațiile mănăstirilor, bisericilor, spitalelor și școlilor, nu au bani în „naht” (lichizi) și singura soluție, pentru moment, este de a se împrumuta această sumă „de veriunde vor găsi”. Și pentru ca să se poată face reparațiile convenite de către pitarul Nicoli, era absolut necesar ca ispravnicii județului Ilfov să orânduiescă din satele din apropiere 30 de care, cu câte doi boi, și 30 de salahori ca să ridice tot „calabalăcul”, adică pământ, moloz, etc. pentru „curățirea curților mari și mici, precum și a tuturor odăilor acestui spital și a-l arunca pă apa Dâmboviței”. (9 iulie 1825). Tot acum se delimitează locul spitalului, după vechiul hrisov domnesc, spre a se curma procesul de neînțelegere cu vistierul Ioan Moscu, proprietarul moșiei Dudești (18 decembrie 1825), făcându-se și o hartă a locului, rămânând numai ca paharnicul Ianache Hafta să așeze pietrele despărțitoare între cele două locuri.

Ctitoria moruzească a căpătat folosință integrală pentru ultima oară cu prilejul molimei din 1828-1829. În timpul „ciumei lui Caragea”, sunt menționați medicii austrieci Czikart și Frank, care constatau în 1814 lipsa de hrană, de medicamente și îngrijire la

lazaretul de la Dudești. În 1835, spitalul își încetează activitatea, el fiind transformat în temniță.

În 1804, pe lângă cele trei spitale care funcționau în București, Constantin Ipsilanti a înființat Spitalul temniței. Despre acesta găsim informații într-un pitac din 5 octombrie 1804, în care se precizau sumele alocate pentru terenul destinat clădirilor. În același document se sublinia necesitatea unui asemenea așezământ pentru izolarea și îngrijirea deținuților bolnavi.

Alte știri le aflăm într-o anaforă de obște „ce s-au făcut pentru întocmirea dăjdiilor” (20 octombrie 1804). Cu acest prilej, Constantin Ipsilanti dă 200 de taleri vornicului Grădișteanu și 150 de taleri preoților domnești din vama Ploieștilor, pentru locul ce l-a luat de la ei și pe care s-a construit pușcărie, spital și alte clădiri anexe.

Zidurile pușcăriei-spital fiind șubrezite de vreme și calamități, Constantin Ipsilanti hotărăște să le refacă. Concomitent el lărgeste spitalul pentru cei închiși unde „de multe ori să încingea boala între dâșii bolnăvindu-să și cei sănătoși, din care li se întâmpla moarte la mulți”. În document se spune: „un spital pentru vinovații bolnavi”. După această dată – octombrie 1804 – nu mai avem nici un fel de informații privind spitalul Dudești.

Încă din februarie 1803, Constantin Ipsilanti a luat măsuri de reorganizare a armatei. Tot atunci a apărut și germenul primului spital militar pământean din București. La 18 aprilie 1803, domnul scria vel spătarului să închirieze o casă, unde să poată fi îngrijii pandurii bolnavi. Din cauza fluctuațiilor politice, armata lui Ipsilanti a fost desființată la sfârșitul anului 1807, iar spitalul i-a împărțit soarta.

Tot în primele decenii ale veacului XIX au fost create și unele instituții specializate precum: spitalul veneric temporar de la Mărcuța, în locul căruia se vor muta Institutul de boli nervoase și Spitalul de nașteri.

Abia la 10 februarie 1840 domnitorul Alexandru Ghica aprobă un doctor pentru bolnavii de nervi de la Institutul Mărcuța în persoana lui Nicolae Gănescu. Până atunci, bolnavii de maladii nervoase erau ținuuți izolați la mânăstiri fără nici o îngrijire medicală. Un asemenea lăcaș era și la ospiciul de la Sf. Vineri, ctitorie a boierilor Năsturel.

Mai amintim că în „planul unei încercări statistice a Țării Românești din 1822”, Krenchely enumera așezămintele spitalicești din București, incluzând printre acestea și cele câteva chilii ale Sărindarului, destinate bolnavilor mental. În lipsa altor tratamente, „smintiții” erau ținuuți în post și rugăciuni. Spre a-i împiedica să fugă sau să facă rău se obișnuia ca ei să fie puși în lanțuri, metodă, de altfel, folosită curent în mai toate așezămintele similare din străinătate.

Același Krenchely, în planul din 1822, amintea și „de puținele paturi de la Icoana” pentru asistența săracilor.

Spitalul Brâncovenesc, a fost înființat în 1838, de băneasa Safta Brâncoveanu, născută Balș, soția răposatului ban Grigore Brâncoveanu. Un document din octombrie 1838, ne semnalează, că în noul spital este angajat cu contract doctorul Francisc Nizato, în postul de chirurg. Contra sumei de 400 lei pe lună, locuință și întreținere, el era obligat „să săvârșească cu cea mai mare scumpătate toate cele ce privesc la această slujbă” și „să nu poată să se tragă dintr-această slujbă, decât după ce va da Direcții, cu trei luni înainte, știre pentru asemenea hotărâre a sa”.

Noul spital, avea 60 de paturi, iar instrumentele chirurgicale se comnadau la casa Charrière din Paris. În 1842 și 1856 i se adaugă apoi noi corpuri de clădiri, spitalul ajungând în 1861 la 200 de paturi.

Medical Services in Bucharest during the First Half of the 19th Century

SUMMARY

Only five hospitals existed in Bucharest, by the beginnings of the 19th century, summing up about 54 beds. They were founded as follows: Coltea (1704), Pantelimon (1752), Duesti (1796), Spitalul temnitei (1804), Filantropia (1812); in 1838, the Brancovenesc hospital also started to function. 19th century Bucharestan documents offer important pieces of information concerning the way these hospitals were organized, about their doctors, their incomes, donations, calamities and so on. By the 18th century, the bases were laid for a sanitary activity in Bucharest. The first doctors and surgeons were coming from abroad. The article presents various aspects concerning the development of the medical life in Bucharest.

Bibliografie

1. Gh. Petrovici, *Cum a luat ființă spitalul Filantropia din București*, în *Munca sanitară*, 1952, nr. 1.
2. Emil Vărtosu, *Din trecutul asezămintelor brâncovenesti*, București, 1938.
3. xxx – Arhivele statului București. Fondurile: *Interne, Mitropolie, Obștească epitropie, Vornicia din Lăuntru, Agia București, Logofetia pricinilor bisericesti*.
4. V.A. Urechea, *Istoria școalelor*, tom I, București, 1892.
5. Emil Vărtosu, *Sigiliul spitalului nemernicilor din București*, în S.C.I. Md.I (1957).
6. Gh. G. Bezoiconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947.
7. P. Gh. Samarian, *Ciuma*, București.
8. G. Brătescu, *Sănătatea Bucureștilor (1862–1944)*, Ed. Medicală, București, 1970.
9. N. Vatamanu, *Cea dintâi școală de felceri din București*, în *Munca sanitară*, IX (1961), nr. 2.
10. George Ionescu, *O descriere germană a ciumei din București, în anul 1915*, Piatra Neamț, 1936.
11. V. Manoliu, *Începuturile organizării sanitare în orașul București*, în *Ocrotirea sănătății*, nr. 2, 1954.
12. Al. Andrei, *Medici români și străini din Moldova și Muntenia între 1800–1850*, Cluj, 1927.
13. I. Geniile, *Institutul de naștere și moșire*, în *Cantor de avis și comers*, IV (1849), nr. 87 (30 iulie).
14. Ioana Cristache-Panait, *Funcționarea spitalului Pantelimon în prima jumătate a secolului XIX*, M.I.M.
15. V. Gomoiu, *Din istoria medicinei și învățământului medical în România înainte de 1870*, București, 1923.
16. Ghe. Brătescu, *Cele două școli de mică chirurgie de la Spitalul Coltea*, Ed. Medicală, București, 1978.
17. N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, Craiova, 1921.